

prof. dr hab. Anna Zellma
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Teologii
Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki

Olsztyn, 6 maja 2025 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **ks. mgr. Szymona Jakóba**

*pt. Szkoła Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenie dla rozwoju katechezy
dorosłych. Studium teoretyczno-empiryczne,*

napisanej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych, w dyscyplinie nauki teologiczne, pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Szpeta, promotor pomocniczy ks. dr Jacek Zjawin, Poznań 2025 (wydruk komputerowy ss. 260).

Wprowadzenie

Powszechnie znany w Polsce jest problem formacji katolickiej dorosłych. Wśród różnych form wymienia się systematyczne kursy dedykowane świeckim, którzy pragną aktywnie włączyć się w działalność ewangelizacyjną i katechetyczną we wspólnocie parafialnej. Tego rodzaju inicjatywy umożliwiają zdobycie specjalistycznej wiedzy i umiejętności oraz formacji ludzkiej i duchowej. Odgrywają ważną rolę w przygotowaniu do wykonywania posługi katechisty w parafii. Bez wątpienia wiążą się wprost z katechezą dorosłych.

Szkoły katechistów należą do ważnych zagadnień społecznych inspirowanych nauczaniem Kościoła. Dotyczą kwestii kluczowych dla funkcjonowania wspólnoty eklezjalnej. Postulat, by formować katolików świeckich, którzy będą zaangażowani w katechezę dorosłych wybrzmiewa w ostatnich latach bardzo często. Nie jest on nowy. Nawiązuje do wskazań zawartych w dokumentach Soboru Watykańskiego II i w posoborowym nauczaniu Kościoła. Od jakości katechezy dorosłych zależy przebieg procesów socjalizacyjnych, wychowawczych i edukacyjnych dzieci i młodzieży. Dlatego też podejmowanie w naukach teologicznych badań dotyczących tej problematyki jest naukowo uzasadnione i społecznie potrzebne. Ma duże znaczenie praktyczne. Wpisuje się w obszar poszukiwań i promocji dobrych praktyk w zakresie formacji chrześcijańskiej dorosłych.

Ocena ogólna wiedzy teoretycznej

Po szczegółowym zapoznaniu się z przedłożoną mi do recenzji pracę doktorską ks. mgr. Szymona Jakóba stwierdzam, że Autor prezentuje w niej ogólną wiedzę teoretyczną dotyczącą Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla rozwoju katechezy dorosłych. W podjętych badaniach prawidłowo analizuje teoretyczne podstawy katechezy dorosłych, uwzględniając posoborowe nauczanie Kościoła. Umiejętnie dowodzi, że katecheza dorosłych jest jednym z priorytetów działalności duszpasterskiej, wymagającym zaangażowania różnych podmiotów i zastosowania zróżnicowanych form organizacyjnych. Trafnie definiuje pojęcie dorosłości, dostrzegając różne jej wymiary (biologiczny, psychologiczny, socjologiczny, kulturowy, prawny i religijny). Odwołując się do dokumentów Kościoła, umiejętnie wyjaśnia zakres znaczeniowy terminu „katecheza dorosłych”. Zwraca też uwagę na aspekty historyczne analizowanej problematyki, dostrzegając zmiany w podejściu do formacji religijnej dorosłych. Na tym tle wskazuje racje teologiczno-duszpasterskie, pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne za katechezą dorosłych. Dostrzega zróżnicowane podejście do analizowanej problematyki. Trafnie zauważa, że katecheza dorosłych jest podstawową i docelową formą nauczania i wychowania w wierze, w której wszystkie inne formy katechezy znajdują swoje dopełnienie. W tym kontekście opisuje specyfikę katechezy dorosłych, określając jej właściwe cele, zadania, modele oraz formy i dostosowane do nich metody. Słusznie za ważne uznaje budzenie, oczyszczanie i ożywianie wiary oraz świadczenie o wierze. Wiele uwagi poświęca też prowadzeniu człowieka dorosłego do dojrzałości chrześcijańskiego życia, które realizowane jest w różnych sytuacjach społecznych. Umiejętnie uzasadnia wartość pastoralną katechezy ewangelizacyjnej, katechumenatu dorosłych, przygotowania do sakramentów, katechezy systematycznej, katechezy w ruchach religijnych i stowarzyszeniach, katechezy okazjonalnej, w których respektowane są określone kryteria (eklezyjalność, kompleksowość, podmiotowość, świeckość, zróżnicowanie adresatów, koordynacja z innymi działaniami duszpasterskimi). Dostrzega również potrzebę polimetodycznego podejścia do organizacji i realizacji katechezy dorosłych adresowanej do zróżnicowanych pod względem religijnym parafian. Tak ukierunkowane analizy wzbogaca o ukazanie teoretycznych podstaw udziału świeckich w katechezie dorosłych. Umiejętnie prezentuje miejsce laikatu w misji nauczania Kościoła. Ukazuje przy tym rolę świeckich w Kościele oraz ich apostołstwo i proces formacyjny związany z posługą katechetyczną.

W analizach teoretycznych, które Autor prowadzi w recenzowanej pracy, istotne miejsce zajmują zagadnienia dotyczące Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Koncentrują się one wokół historii tej szkoły, jej struktury i programu formacyjnego. Autor wskazuje na jej pionierski charakter oraz modelowe rozwiązania, z których korzystają inne tego rodzaju instytucje w Kościele w Polsce. Trafnie dowodzi, że Szkoła Katechistów Archidiecezji Poznańskiej stanowi konkretną

propozycję realizacji wytycznych opisanych w dokumentach Kościoła odnoszących się do katechezy dorosłych.

Dokonane analizy teoretyczne w recenzowanej pracy sytuują się w obszarze nauk teologicznych, w zakresie katechetyki. Pozwalają poznać nie tylko aktualne nauczanie Kościoła na temat formacji chrześcijańskiej dorosłych, ale także stanowią ważne źródło wiedzy o historii i działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Zastany bogaty materiał źródłowy z sukcesem został wykorzystany przez Autora recenzowanej pracy i uzupełniony o odwołanie do wielu publikacji z literatury przedmiotu i pomocniczej. Ich zgłębiona analiza oraz interpretacja przyczyniła się do zaprezentowania wieloaspektowego obrazu Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla rozwoju katechezy dorosłych. Dodatkowo naukową wartość recenzowanej pracy doktorskiej podnosi fakt nie tylko teoretycznego, ale także empirycznego opracowania problematyki określonej w jej tytule. Odwołanie do wyników badań ilościowych, przeprowadzonych techniką CAWI wśród katechistów i badań jakościowych, przeprowadzonych techniką wywiadu kwestionariuszowego (ustrukturyzowanego) wśród proboszczów oraz informacji uzyskanych w wyniku analizy kwestionariuszy hospitacji katechez prowadzonych przez kandydatów do posługi katechisty świadczy o oryginalności badań. Podjęte analizy są aktualne, wielowątkowe, interdyscyplinarne, a przede wszystkim nowatorskie, interesujące poznawczo, znaczące dla nauk teologicznych i praktyki katechetycznej.

W związku z powyższym należy docenić podjętą przez Autora inicjatywę realizacji badań teoretyczno-empirycznych dotyczących funkcjonowania Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej oraz jej znaczenia dla katechezy dorosłych. Już na wstępie można stwierdzić, że ks. mgr Szymon Jakób rzetelnie przeprowadził analizę teoretyczną. Prawidłowo uwzględnił źródła zastane odnoszące się do katechezy dorosłych i Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Wykazał, że posiada ogólną wiedzę teoretyczną oraz umiejętność jej twórczego zaprezentowania. W rezultacie Autor przygotował opracowanie naukowe ważne i wartościowe zarówno w aspekcie poznawczym, jak i prakseologicznym.

Ocena oryginalności problemu i problematyki rozprawy

Recenzowaną pracę doktorską ks. mgr. Szymona Jakóba cechuje oryginalność problemu badawczego i problematyki badań, o czym już wspomniałam w niniejszej recenzji. Autor zaznacza we *Wstępie*, że „głównym celem pracy jest teoretyczne przedstawienie założeń katechezy dorosłych oraz ich praktycznej realizacji w Szkole Katechistów Archidiecezji Poznańskiej, a także przeprowadzenie analizy zaangażowania absolwentów tej instytucji

w działania katechetyczne prowadzone wobec osób dorosłych w parafiach diecezji. Dodatkowym celem jest ocena efektów tych działań, w tym identyfikacja ewentualnych przyczyn niepowodzeń oraz zaproponowanie rozwiązań, które mogą przyczynić się do ożywienia posługi katechistów i zwiększenia skuteczności katechezy dorosłych” (s. 13). W tym kontekście ks. mgr Szymon Jakób prawidłowo określa problematykę badawczą, która koncentruje się wokół funkcjonowania absolwentów Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej oraz skutków ich działalności w zakresie katechezy dorosłych. (Tamże). Precyzyjnie formułuje też podstawowe pytanie badawcze. Autor wyodrębnia je w formie zdania pytającego: „W jaki sposób posługa świeckich katechistów wpływa na katechezę dorosłych w archidiecezji poznańskiej?” (Tamże). W celu pogłębienia analizy umiejętnie określa zakres szczegółowych analiz, które dotyczą miejsc posługi katechistów, ich współpracy z proboszczami, oceny przygotowania formacyjnego, percepcji odbiorców katechezy. W tym kontekście precyzuje również podstawową hipotezę pracy, która „zakłada, że działalność Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej oraz zaangażowanie jej absolwentów w posługę katechetyczną pozytywnie wpływają na jakość i skuteczność katechezy dorosłych w parafiach archidiecezji” (Tamże). Podejmując tak określoną problematykę badawczą, Autor zmierza do wszechstronnej oceny działalności Szkoły Katechistów oraz wypracowania wniosków, które mogą służyć zarówno dalszym badaniom, jak i praktyce duszpasterskiej (Tamże).

Należy podkreślić, że problem i problematyka recenzowanej pracy ma charakter nowatorski. Jest znacząca dla nauk teologicznych i praktyki katechetycznej. Brakuje bowiem całościowego opracowania w literaturze przedmiotu/ teologicznej prac z tego zakresu. Pozytywnie oceniam wkład Autora rozprawy w rozwój badań empirycznych, realizowanych zgodnie z trzema etapami analizy teologiczno-pastoralnej (teoretycznym, empirycznym i prakseologicznym), dotyczących działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej wpływu na jakość i skuteczność katechezy dorosłych w parafiach. To wymagający obszar badań, chociażby w zakresie różnorodności katechistów i proboszczów. Autor umiejętnie sformułował problem i problematykę badawczą. Konsekwentnie skupił się na działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej w zakresie katechezy dorosłych oraz tożsamości i posługi katechistów w parafiach archidiecezji poznańskiej.

Bez wątplenia rozplanowanie przez Autora problematyki, oparte nie tylko na analizie źródeł zastanych oraz literatury przedmiotu i pomocniczej, ale także źródeł wytworzonych (danych empirycznych), jest zgodne z paradygmatem trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej. Pozytywnie oceniam wszystkie części dysertacji, w których Autor konsekwentnie zmierza do rozwiązania opisanego we wstępie problemu i problematyki. Świadczą one

o kompetencjach metodologicznych i merytorycznych ks. mgr. Szymona Jakóba. Zrealizowane badania wśród katechistów, proboszczów, katechizowanych i kandydatów do posługi katechisty mogą być ważnym źródłem informacji nie tylko o Szkole Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej absolwentach, ale także o znaczeniu tego rodzaju inicjatyw w realizacji działań katechetycznych w parafiach. Bez wątpienia stanowią przyczynek do rozwoju nauk teologicznych, w tym szczególnie katechetyki.

Ocena struktury pracy

Przedłożona do recenzji praca doktorska ks. mgr. Szymona Jakóba ma charakter rzetelnego studium teoretyczno-empirycznego, liczącego 260 stron. Składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, trzech części, zakończenia, bibliografii, wykazu wykresów i tabel oraz aneksu. Jej układ jest uporządkowany i prawidłowy, typowy dla opracowań naukowych o charakterze teoretyczno-empirycznym. Zawiera starannie przygotowaną część teoretyczną (cztery rozdziały), empiryczną (cztery rozdziały) i prakseologiczną (trzy rozdziały). Stanowi merytorycznie prawidłową całość. Struktura recenzowanej pracy świadczy o dobrej znajomości przez Doktoranta metodologii nauk teologicznych, w tym paradygmatu trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej.

We wstępie znajdują się zasadnicze elementy wymagane w pracy doktorskiej opartej na koncepcji studium teoretyczno-empirycznego. Autor wprowadza najpierw w szerszy (teologiczny, katechetyczny i pastoralny) kontekst podjętych badań. Umiejętnie i w sposób prawidłowy przedstawia troskę Kościoła o katechezę dorosłych. Nawiązuje przy tym do ustanowionej w 2021 roku – przez papieża Franciszka – posługi katechisty oraz do pionierskiej inicjatywy erygowania 15 maja 2010 r. Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Rzetelnie wyjaśnia termin „katechista”, dostrzegając jego bezpośrednie powiązanie z chrześcijańską formacją dorosłych. Na tym tle prawidłowo opisuje stan badań dotyczących teoretycznych i praktycznych aspektów katechezy dorosłych. Umiejętnie uzasadnia podjęcie problematyki określonej w tytule recenzowanej pracy. Charakteryzuje też materiał źródłowy (dokumenty Kościoła, dokumenty Synodu Archidiecezji Poznańskiej, opracowanie *Katecheza dorosłych w archidiecezji poznańskiej*), literaturę przedmiotu oraz literaturę pomocniczą. Słusznie uwzględnia nie tylko opracowania naukowe z zakresu katechetyki i teologii pastoralnej, ale także z innych dyscyplin naukowych. W tym kontekście opisuje przedmiot, główny i dodatkowy cel pracy, problematykę badawczą, podstawową hipotezę pracy oraz metodę trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej. Na końcu *Wstępu* znajduje się krótki

opis struktury pracy oraz zawartości merytorycznej poszczególnych części i rozdziałów. Układ strukturalny *Wstępu* jest prawidłowy. Świadczy o kompetencjach badawczych Autora.

Główny korpus rozprawy tworzą trzy części, które – w miarę potrzeb wynikających z analizowanej problematyki – zostały prawidłowo podzielone na rozdziały i podrozdziały (s. 17-214). Pierwsza, teoretyczna część pracy jest poświęcona zasadniczym elementom katechezy dorosłych. Autor na podstawie dokumentów Kościoła i literatury przedmiotu w czterech rozdziałach analizuje najważniejsze zagadnienia związane z tematyką badawczą. W rozdziale pierwszym prezentuje definicję katechezy dorosłych, kryteria dorosłości, rys historyczny katechezy dorosłych oraz uzasadnia potrzebę tej formy katechezy. Drugi rozdział dotyczy specyfiki katechezy dorosłych, w tym jej celów, zadań, modeli, form i metod oraz roli parafii. W rozdziale trzecim Autor analizuje nauczanie Kościoła na temat roli świeckich w misji nauczania. Zwraca uwagę na kwestie związane z apostołstwem i formacją do tej posługi. Na tym tle, w ostatnim rozdziale teoretycznej części pracy, opisuje Szkołę Katechistów Archidiecezji Poznańskiej jako przykład lokalnej realizacji założeń katechezy dorosłych. Ukazuje przy tym jej historię, strukturę oraz przebieg kształcenia. Odwołując się do przeprowadzonych analiz, formułuje wnioski, które stanowią podstawę do dalszych badań. Widoczna jest dobra znajomość analizowanej problematyki oraz umiejętność logicznego i merytorycznego prezentowania aktualnego stanu wiedzy i badań na temat katechezy dorosłych i Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Teoretyczne analizy stanowią rzetelną podstawę do ich empirycznej weryfikacji oraz oceny przez wybrane grupy respondentów.

Druga, empiryczna część recenzowanej pracy koncentruje się wokół analizy danych pozyskanych w wyniku badań empirycznych, które zostały przeprowadzone wśród katechistów, proboszczów, katechizowanych i kandydatów Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Autor najpierw przedstawia cel badań, problem badawczy, pytania i hipotezy badawcze oraz zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze, a następnie organizację i przebieg badań. W kolejnych rozdziałach prezentuje wyniki badań empirycznych w odniesieniu do tożsamości katechistów, ich formacji oraz posługi w parafiach. Bez wątpienia staranna analiza odpowiedzi udzielonych przez różne grupy respondentów zaangażowanych w proces katechezy dorosłych wnosi znaczący wkład w dotychczasowy stan wiedzy z zakresu nauk teologicznych. Wydaje się szczególnie przydatna w ostatniej części recenzowanej pracy i znacząca dla rozwiązania problemu postawionego we *Wstępie*.

Trzecia część pracy ma charakter prakseologiczny. Zawiera kluczowe wnioski, które dotyczą katechezy dorosłych. Autor najpierw dokonuje weryfikacji szczegółowych hipotez

badawczych. Umiejętnie porządkuje je, uwzględniając kwestie związane z tożsamością katechistów oraz ich formacją i posługą w parafii. W tym kontekście określa perspektywy i postulaty katechetyczne, które są istotne dla rozwoju posługi katechisty i katechezy dorosłych. Dotyczą one deklerykalizacji katechezy dorosłych, permanentnej aktualizacji formacji, reorganizacji wymagań, automatyzacji struktur, intensyfikacji zakresu działań katechistów, pastoralnego nawrócenia proboszczów, zróżnicowania prowadzonych form katechezy oraz ustanowienia Rady Katechistów. Proponowane obszary zmian – jak zauważa Autor – mogą przyczynić się zarówno do rozwoju posługi katechisty, jak też do podniesienia jakości katechezy dorosłych w archidiecezji poznańskiej. Wymagają systematycznych zmian, w tym przejrzystych regulacji i wytycznych, które uporządkują zasady funkcjonowania Szkoły Katechistów. Zagadnienia te Autor uzupełnia w ostatnim rozdziale recenzowanej pracy, w którym wskazuje na znaczenie Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej dla innych projektów katechetycznych w Polsce.

Pragnę podkreślić, że poszczególne części pracy zawierają prawidłowo opracowane konstytutywne elementy pracy teoretyczno-empirycznej inspirowanej paradygmatem teologiczno-pastoralnym, czyli normatywny (eklezjologiczny), kairologiczny (socjologiczny) i prakseologiczny (strategiczny). Są przemyślane i ściśle powiązane z problemem i problematyką recenzowanej rozprawy. Świadczą o kompetencjach metodologicznych Autora.

Ocena metodologii badań

Założenia metodologiczne badań własnych Autor prezentuje we *Wstępie* i w pierwszym rozdziale części drugiej (empirycznej). Opisuje paradygmat trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej: (kryteriologiczny [eklezjologiczny], kariologiczny [socjologiczny], prakseologiczny [strategiczny]), który zastosował jako sposób postępowania badawczego w recenzowanej pracy. Prawidłowo przedstawia metody ilościowe – statystyczne i metody jakościowe, które posłużyły do zbadania analizowanego problemu. Umiejętnie prezentuje problem badawczy i cel badań. Prawidłowo formułuje dziewięć szczegółowych hipotez badawczych. Odnoszą się one do tożsamości katechistów (trzy hipotezy), formacji w Szkole Katechistów (trzy hipotezy), posługi katechistów (trzy hipotezy) i wprost wynikają z pytań badawczych. W tym kontekście Autor przedstawia metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane wśród katechistów i katechizowanych (ankieta, technika CAWI lub w formie papierowej, kwestionariusz ankiety), proboszczowie (wywiad kwestionariuszowy, ustrukturyzowany, kwestionariusze wywiadu), kandydaci do posługi katechisty (analiza dokumentów – kwestionariuszy hospitacji, kwestionariusze hospitacji). Opisuje organizację

i przebieg badań oraz charakteryzuje środowisko badawcze. Badania ankietowe wśród katechistów zostały zrealizowane od 23.11.2022 do 12.09.2023 r., badanie jakościowe proboszczów odbywało się od 13.09.2023 do 26.11.2023 r., a badanie katechizowanych od 27.11.2023 r. do 31.01.2024 r. Do analizy zakwalifikowano kompletnie wypełnione ankiety przez 262 katechistów posiadających w tym czasie misję kanoniczną i 122 katechizowanych. Wywiadu udzieliło 17 proboszczów ze 100 parafii, w których posługują katechiści. Analizie poddano również 18 kart z zapisem hospitacji katechez dokonanych przez przyszłych katechistów, które zostały zarchiwizowane w Sekretariacie Szkoły Katechistów i pochodziły z obserwacji w roku formacyjnym 2018/2019 oraz 2019/2020. Autor rzetelnie przedstawia wszystkie wyżej wymienione, wykorzystane w pracy, autorskie narzędzia badawcze, opracowane na potrzeby prowadzonych badań.

Prawidłowo zastosowane przez Autora podejście metodologiczne jest kluczowe w badaniach ilościowo-jakościowych. Nierzadko decyduje o końcowych efektach zgromadzonego materiału empirycznego i jego wartości dla rozwoju dyscypliny naukowej, w tym o jakości prowadzonych analiz oraz o rzetelnie formułowanych wnioskach i postulatach.

Wartościowe są również opisy dotyczące organizacji i przebiegu badań oraz charakterystyki środowiska badawczego. Autor zwraca uwagę na cechy społeczno-demograficzne katechistów z uwzględnieniem płci, wieku, wykształcenia, parafii posługi katechistów, przynależności do grup formacyjnych, ilości prowadzonych grup formacyjnych. Charakteryzuje też proboszczów, którzy różnią się pod względem doświadczenia kapłańskiego i kontekstu pracy parafialnej. Interesujące są również dane dotyczące katechizowanych (płci, wieku, wykształcenia, udziału w rodzajach/formach katechezy) oraz kandydatów do posługi katechisty. Wszystkie wymienione dane, zaprezentowane przez Autora recenzowanej pracy, zostały starannie udokumentowane oraz zilustrowane za pomocą wykresów i tabel.

Ocena prezentacji i interpretacji wyników badań empirycznych

Bardzo cenne wydają się analizy podjęte w kolejnych rozdziałach drugiej części (empirycznej) i w trzeciej części (prakseologicznej) recenzowanej pracy. Mają one duże znaczenie praktyczne. Koncentrują się wokół wyników badań empirycznych przeprowadzonych wśród katechistów, proboszczów, uczestników katechez dorosłych oraz kandydatów do posługi katechisty. Autor przedstawia je w trzech blokach tematycznych: tożsamość katechistów, formacja w Szkole Katechistów, posługa katechistów.

Pozyskane dane empiryczne i ich analiza oraz wypracowane wskazania na przyszłość (postulaty) dostarczyły wiele cennych informacji dotyczących działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla rozwoju katechezy dorosłych.

Okazało się, że ważnym elementem kształtującym tożsamość katechistów jest poczucie powołania do służby. Katechiści w zdecydowanej większości deklarowali, że odczuwają Boże wezwanie do swojej misji, choć proces rozeznawania tego powołania następował na różnych etapach. Wsparcie w tym procesie respondenci otrzymywali z różnych źródeł (np. przed rozpoczęciem formacji – od proboszcza, samodzielnie, stopniowo w czasie podstawowej formacji katechetycznej, w trakcie osobistego doświadczenia związanego z posługą w parafii). Deklarowali też, że cechy katechisty, które budują jego tożsamość, obejmują otwartość na innych ludzi, oddanie Bogu, umiejętność słuchania, życzliwość, cierpliwość, zaangażowanie, empatię, kreatywność, asertywność, a sporadycznie także perfekcyjność. Zdaniem respondentów tożsamość katechisty jest dynamiczna i rozwija się wraz z doświadczeniem oraz posługą. Często prowadzi do pozytywnych zmian w poszerzaniu kompetencji merytorycznych (wiedzy teologicznej), praktycznych umiejętności oraz motywacji i zaangażowania w posługę katechetyczną w parafii. Analizy wykazały, że około 70% katechistów ocenia te zmiany jako pozytywne, o różnej intensywności. Proboszczowie podkreślają, że katechista powinien być głęboko wierzącą osobą, zaangażowaną w życie parafialne i posiadającą stabilność życiową. Ich zdaniem wiek, sytuacja rodzinna oraz predyspozycje intelektualne i cechy osobowościowe katechistów są również istotne. Co więcej, proboszczowie zwracają uwagę na świeckich walor świadectwa katechistów, potrzebę wspierania księży w parafiach, indywidualne podejście do wiernych i ich problemów, prowadzenie indywidualnych katechez katechumenalnych w parafii, zrozumienie potrzeb katechezy dorosłych i zaangażowania świeckich. Zdecydowana większość katechizowanych (50,4%) docenia katechezę prowadzoną przez świeckich ze względu na lepsze zrozumienie życia codziennego i sytuacji życiowych. Starsze osoby częściej dostrzegają kompetencje księży w prowadzeniu katechezy. Znaczna część młodszych osób deklaruje neutralne podejście do osoby prowadzącej katechezę. Wszyscy katechizowani (100%) dostrzegają otwartość katechisty na pytania i dyskusje z uczestnikami katechezy. Nieco inaczej tę kwestię postrzegają kandydaci do posługi katechisty. Ich zdaniem katechiści prowadzili dialog z katechizowanymi (79,6%), ale często bardzo ograniczony (39,8%). Koncentrował się on wokół pytań związanych z tematyką katechezy, liturgii sakramentu, świadectwem własnego życia, wychowaniem religijnym dzieci. Wyniki badania pokazują, że katechiści nie tylko przekazywali wiedzę, ale także wykazywali otwartość oraz zdolność do towarzyszenia i dialogu.

Na szczególne podkreślenie zasługują analizy dotyczące formacji w Szkole Katechistów, która jest najważniejszym miejscem zdobywania kompetencji potrzebnych do prowadzenia katechezy dorosłych. Większość uczestników (67,7%) wskazuje na znaczącą rolę proboszcza w podejmowaniu decyzji do udziału w formacji organizowanej w Szkole Katechistów. Pozostali respondenci wymieniają innych katechistów, strony internetowe, sekretariat szkoły i inne, niesprecyzowane źródła. Szkoła Katechistów dla zdecydowanej większości badanych jest najważniejszym miejscem formacji do posługi katechetycznej w parafii. Respondenci deklarują przy tym różny poziom przygotowania do prowadzenia katechezy dorosłych, najczęściej oceniają je dobrze (53,5%). Interesujący jest też związek między źródłem informacji o szkole a poziomem poczucia przygotowania do pełnienia posługi. Wszyscy respondenci, których do udziału w formacji do posługi katechisty zachęcił proboszcz dostrzegają wartość przygotowania katechetycznego w Szkole Katechistów, oceniając dobrze lub bardzo dobrze jego jakość. Zdecydowana większość ma pozytywne doświadczenia związane z weryfikacją wizji Szkoły Katechistów (61,1% utwierdziło się; 34,0% pozytywnie zaskoczyło). Co więcej, respondenci deklarują, że aktywnie rozwijają swoje kompetencje poprzez rekolekcje, uczestnictwo w życiu wspólnoty, wymianę doświadczeń, czytanie literatury, szkolenia, warsztaty, konferencje. Wartościowe poznawczo i praktycznie są również ich refleksje na temat przydatności nabytych kompetencji w pracy katechetycznej oraz w osobistej formacji. Uwidacznia się w nich zróżnicowane wartościowanie. Większość respondentów wysoko ocenia kompetencje w zakresie duchowości, psychologii, dydaktyki, katechetyki, wiedzy religijnej. Respondenci bardzo wysoko oceniają kompetencje skutecznej komunikacji. Deklarują także zróżnicowanie tematów, które ich zdaniem mogą być podejmowane w stałej formacji katechistów. Wśród tych tematów wymieniają: wiedzę biblijną, duchowość, aktualne problemy Kościoła, formację praktyczną, ewangelizację oraz wymianę doświadczeń. W tym kontekście cenne są różnorodne opinie i stanowiska proboszczów na temat formacji w Szkole Katechistów. Duszpasterze wyrażają pozytywne zdanie na temat obowiązkowości formacji permanentnej i corocznego odnawiania misji, podkreślając jej znaczenie dla rozwoju katechetów. Wskazują również na zbyt duże wymagania stawiane katechistom oraz potrzebę bardziej praktycznego podejścia do formacji. Szczególnie cenne są wypowiedzi uczestników katechez. Większość z tej grupy respondentów pozytywnie ocenia przekazywane treści, określając je jako jasne i zrozumiałe. Tym samym dostrzega kompetencje merytoryczne i dydaktyczne katechistów. Podobną wartość poznawczą i społeczną mają wyniki analizy kwestionariuszy obserwacji kandydatów do posługi katechisty. Pozwalają stwierdzić, że prowadzący zajęcia korzystają z różnorodnych metod katechetycznych. Najczęściej jednak

prowadzą katechezy za pomocą pogadanki, dyskusji, wykładu. Podczas spotkań formacyjnych czytają też Pismo św., a rzadko stosują prezentację multimedialną, filmy, burzę mózgów i analizę pytań.

Kolejny, interesujący obszar badań empirycznych podjętych przez Autora recenzowanej pracy, dotyczy posługi katechistów. Respondenci deklarują, że prowadzą różnorodne formy katechezy dla dorosłych, najczęściej katechezę przed chrztem dzieci, a także dla bierzmowanych i rodziców przed I Komunią św. dzieci. Większość katechistów kontynuuje swoją posługę bez przerw. Mają wiele okazji do dobrego wykorzystania kompetencji zdobytych w Szkole Katechistów. Co ważne, katechiści, którzy byli informowani o szkole bezpośrednio przez proboszcza, częściej deklarują, że współpracują z nim i odpowiednio wykorzystują swoje umiejętności w posłudze katechetycznej. W większości przypadków proboszczowie interesują się pracą katechistów, choć poziom ich zaangażowania w ewaluację pracy katechistów jest zróżnicowany. Katechiści wskazują również na potrzebę wprowadzenia zmian w organizacji i realizacji katechezy dorosłych. Dostrzegają potrzebę większego akcentu położonego na tematy wiary, praktycznych zajęć, indywidualizacji katechezy oraz większego zaangażowania proboszczów i promocji katechezy dorosłych. Również proboszczowie pozytywnie oceniają współpracę z katechistami w zakresie różnych form katechezy dorosłych w parafii. Wskazują głównie na spotkania organizacyjne i formacyjne. Zdaniem duszpasterzy katechiści odgrywają ważną rolę w przygotowaniach do sakramentów, budowaniu wspólnoty i poprawie życia sakramentalnego uczestników. Proboszczowie dostrzegają efekty posługi katechistów w pozytywnych opiniach uczestników katechez, większej liczbie katechez oraz zaangażowaniu osób świeckich. Ewaluacja pracy katechistów opiera się głównie na zaufaniu i rozmowach, chociaż niektórzy proboszczowie uczestniczą w katechezach, aby ocenić jakość przekazu. Odnosząc się do posługi katechistów, większość badanych katechizowanych postrzega katechezę dorosłych za bardzo istotną dla swojego rozwoju duchowego. Starsi uczestnicy są bardziej zgodni co do istotności katechezy, podczas gdy młodsi wyrażają zróżnicowane opinie. Respondenci deklarują, że uczestnictwo w katechezie przyczynia się do poszerzenia wiedzy religijnej i lepszego zrozumienia wiary. Ich motywacje do udziału w katechezie dorosłych są zróżnicowane. Obejmują pragnienie pogłębienia relacji z Bogiem, chęć poszerzenia wiedzy oraz ciekawość. Młodsi uczestnicy są motywowani poczuciem obowiązku. Respondenci za wartościową uznają otwartość, umiejętność dialogu i pozytywną atmosferę spotkań. Hospitując katechezy, kandydaci do posługi katechisty dostrzegają różne postawy uczestników spotkań formacyjnych. Większość katechizowanych wykazuje zainteresowanie i otwartość na dialog. Niektórzy przejawiają jednak znudzenie i brak

zaangażowania. Kandydaci formujący się w Szkole Katechistów zauważają, że najczęstszymi tematami katechez był chrzest, jego znaczenie oraz przebieg liturgii chrztu. Podejmowano też tematy dotyczące osobistego nawrócenia i refleksji nad własną wiarą, wartości sakramentu pokuty, znaczenia I Komunii św. w życiu rodziny, przygotowania do bierzmowania i innych sakramentów. Obserwatorzy katechez dostrzegają trudności związane z realizacją katechez takie jak np. milczenie uczestników, problemy związane ze zmęczeniem, brakiem podstawowej wiedzy, bierność, trudności organizacyjne, utrudnienia techniczne, zachowanie uczestników. Pomimo tych wyzwań, kandydaci do posługi katechisty starają się sprostać zadaniom, koncentrując się na istotnych tematach i angażując uczestników w dialog.

Bez wątpienia prezentacja wyników badań empirycznych dotyczących Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla katechezy dorosłych jest niezwykle wartościowa poznawczo i praktycznie. Pozwala ocenić jakość merytoryczną, organizacyjną, metodyczną i duchową formacji w tej szkole i jej znaczenie dla posługi katechetycznej w parafii. Z podjętych przez Autora analiz wyłania się dobrze udokumentowany, wartościowy z punktu widzenia katechetyki obraz działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej oraz jej znaczenia dla formacji kandydatów do posługi katechetycznej w parafii. Mocną stroną tej części recenzowanej pracy jest również prezentowanie wyników badań własnych zgodnie z odczytanymi i zestawionymi w pierwszym rozdziale teoretycznymi podstawami katechezy dorosłych.

Analizując poszczególne kwestie, Autor prawidłowo przedstawia wybrane zależności między źródłem informacji o szkole i poziomem współpracy z proboszczem. Umiejętnie ocenia tego rodzaju korelację. Podobny sposób analizy i interpretacji wyników badań własnych jest również widoczny w innych kwestiach. Na przykład, Autor umiejętnie przedstawia korelację między wiekiem i sensem katechezy oraz wiekiem i motywacją do uczestnictwa w katechezach.

Analiza danych, pozyskanych w wyniku badań przeprowadzonych wśród katechistów, proboszczów i kandydatów do posługi katechisty w sposób znaczący wzbogaca dotychczasowy stan wiedzy teologicznej na temat działalności Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Inspiruje do debat naukowych i doskonalenia praktyki. Ma też znaczenie społeczne. Pobudza do poszukiwania nowych strategii formacji katechistów i uczestników katechezy dorosłych.

Z punktu widzenia recenzentki równie cenne i bardzo dobrze uzasadnione są analizy zamieszczone w części trzeciej (prakseologicznej). Docenić należy weryfikację hipotez. Autor precyzyjnie przytacza każdą z hipotez. Odwołując się do badań empirycznych, przedstawia argumentację na poparcie lub obalenie każdej tezy. Konfrontacja wyników badań z postawionymi hipotezami i pytaniami badawczymi potwierdza główną hipotezę badawczą

i hipotezy szczegółowe. Posługa katechistów jest wysoko oceniana przez wszystkie grupy badawcze. Szkoła Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i zaangażowanie katechistów przyczynia się do podnoszenia jakości i efektywności katechezy dorosłych w parafiach. Katechiści, dzięki swojej osobistej formacji, potrafią skutecznie łączyć elementy życia codziennego z nauką Kościoła, a przez to odgrywają znaczącą rolę w procesie katechezy dorosłych. Zaangażowanie katechistów przekłada się na większą liczbę oraz wyższą jakość prowadzonych katechez.

Na podkreślenie zasługują sformułowane przez Autora – w oparciu o przeprowadzoną analizę badań dotyczących tożsamości, formacji oraz posługi katechistów – perspektywy i postulaty katechetyczne, które są istotne dla rozwoju tej posługi oraz katechezy dorosłych. Autor wyciąga trafne wnioski i przedstawia propozycje dotyczące Szkoły Katechistów i katechezy dorosłych. Słusznie za ważne uznaje systematyczne wprowadzanie zmian w obszarach takich jak: deklerykalizacja katechezy, aktualizacja formacji, reorganizacja wymagań, automatyzacja struktur, intensyfikacja działań katechistów, pastoralne nawrócenie proboszczów oraz urozmaicenie prowadzonych form katechezy. W celu wzmocnienia formacji katechistów, proponuje stworzenie statutu Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej. Dodatkowo Autor wskazuje na szczególną rolę tej szkoły w kontekście formacji katechistów w Polsce. Uzasadnia pionierski charakter tej instytucji. Słusznie zalicza Szkołę Katechistów Archidiecezji Poznańskiej do tzw. „dobrej praktyki”, inspirującej inne diecezje do tworzenia podobnych placówek. Autor syntetycznie opisuje szkoły katechistów, które podczas powstawania nawiązywały do modelu przyjętego w Poznaniu. Zachowuje przy tym bardzo ważny w pracy badacza obiektywizm wobec analizowanej problematyki, uwzględniając wyłącznie fakty.

Ocena formalna

Recenzowana praca doktorska również od strony formalnej zasługuje na pozytywną ocenę. Cechuje ją duża staranność. Została napisana poprawną polszczyzną, językiem zrozumiałym dla specjalistów, a zarazem komunikatywnym dla szerokiego grona odbiorców. Autor zadbał o to, żeby praca odpowiadała wszystkim wymaganiom zasadom dotyczącym opracowania teoretyczno-empirycznego.

Ks. mgr Szymon Jakób dobrze dobrał źródła i literaturę oraz prawidłowo podzielił bibliografię załącznikową. Starannie udokumentował zapisy źródeł: wytworzonych (karty hospitowanych przez kandydatów na katechistów katechez, kwestionariusz ankiety wypełnionej przez katechistów, kwestionariusz ankiety wypełnionej przez uczestników

katechezy dorosłych, kwestionariusz wywiadu z proboszczami parafii, w których posługują katechiści). Również prawidłowo dobrał i wykorzystał materiał źródłowy, literaturę przedmiotu i pomocniczą oraz netografię. Starannie opracował przypisy i konsekwentnie zastosował przyjęty przez siebie tzw. „system przecinkowy”. Świadczy to o kompetencjach badawczych Autora, w tym o umiejętności korzystania z różnego rodzaju źródeł, odpowiedniego szeregowania i dokumentowania dostępnych informacji oraz właściwej ich interpretacji. Wśród drobnych błędów formalnych można zauważyć nieprawidłowy zapis autora *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* (jest Komisja Wychowania Katolickiego KEP, powinna być Konferencja Episkopatu Polski).

Wartościowe są obliczenia statystyczne zamieszczone w przejrzystych wykresach i tabelach. Na nich bazuje Autor, prezentując i interpretując wyniki badań własnych. Końcowa część rozprawy składa się z wykazu wykresów i tabel oraz aneksu, zawierającego kwestionariusz ankiety dla katechistów, Pismo Kurii Metropolitalnej zachęcające proboszczów do udziału w badaniach, kwestionariusz wywiadu z proboszczem parafii posługiwania katechistów, pismo przewodnie do katechistów z prośbą o pomoc w ankietach katechizowanych, kwestionariusz ankiety uczestnika katechezy dorosłych, kartę hospitowanej przez kandydata na katechistę katechezy. Tego rodzaju załączniki świadczą o rzetelnym, przemyślanym i starannym udokumentowaniu zastosowanych narzędzi badawczych.

Autor zadbała również o kwestie graficzne. Dotyczy to przede wszystkim wykresów i tabel, które są powiązane merytorycznie i przejrzysto obrazują prowadzone analizy statystyczne.

Sprawnie prowadzona przez Autora narracja oraz spójne i konstruktywnie formułowane myśli w obszarze analizowanej problematyki świadczą o opanowaniu warsztatu pisarskiego oraz o dobrej znajomości podjętej problematyki dotyczącej Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla katechezy dorosłych. Terminologia używana w pracy jest zgodna z obowiązującą w literaturze. Autor prawidłowo prowadzi analizy, dokonuje starannych podsumowań na końcu każdego rozdziału i poszczególnych części recenzowanej pracy. Prawidłowo wyciąga konkluzje w trakcie wnioskowania opartego na danych statystycznych.

Problemy do dyskusji

Problematyka recenzowanej pracy prowokuje do kontynuowania dyskusji w celu wyjaśnienia i pogłębienia niektórych jej wątków.

1. Problemem ważnym, a równocześnie trudnym w katechezie dorosłych jest współpraca rodziców z katechistami w zakresie przygotowania dzieci i młodzieży

- do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Jakie propozycje w tym zakresie zasługują na uwagę w posłudze katechistów w parafii?
2. Współcześnie dużym wyzwaniem jest motywacja młodego pokolenia dorosłych do udziału w systematycznej katechezie. Jakie propozycje metodyczne z zastosowaniem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych dotyczące tej kwestii zasługują na uwagę proboszczów i katechistów?
  3. Zastanawia wielokrotne użycie w tekście pracy pojęcia „wpływ” w odniesieniu do Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej (np. wpływ funkcjonowania tej szkoły na tożsamość, formację i posługę katechistów czy też na efektywność katechezy dorosłych, wpływ posługi katechistów na ilość i jakość prowadzonych katechez dorosłych w parafiach, na formację dorosłych – s. 114, 191-196, 201, 203, 207). Dlaczego Ksiądz Doktorant posługuje się pojęciem „wpływ” w odniesieniu do Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej? Na podstawie prostych badań jednorazowych nie można ocenić wpływu. Taka ocena możliwa jest jedynie na podstawie badań podwójnych, prowadzonych na początku i na końcu jakiegoś procesu. Proponuję zatem przemyśleć tę zależność i w przyszłość (np. w kolejnych badaniach teoretyczno-empirycznych) wprowadzić stosowne zmiany.
  4. Dużym zainteresowaniem wśród dorosłych cieszy się przekaz wiedzy religijnej z zastosowaniem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Czy, a jeżeli tak i w jaki sposób katechiści są przygotowywani w archidiecezji poznańskiej do wykorzystania tego rodzaju narzędzi w realizacji systematycznej katechezy dorosłych?

Wniosek końcowy

Podsumowując ocenę recenzowanej pracy doktorskiej autorstwa ks. mgr. Szymona Jakóba, zatytułowaną *Szkoła Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenie dla rozwoju katechezy dorosłych. Studium teoretyczno-empiryczne*, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne i twórcze rozwiązanie problemu badawczego ważnego dla nauk teologicznych, zwłaszcza dla katechetyki. Ma wysoką wartość naukową. Odznacza się solidnym warsztatem badawczym. Wypełnia lukę w badaniach polskich katechetyków. Autor rzetelnie, precyzyjnie, kompetentnie, interesująco prowadzi analizy, wykazując się samodzielnością prowadzenia pracy naukowej. Przedstawione w pracy wyniki analiz mogą inspirować zarówno badaczy, jak i praktyków do wypracowania nowych propozycji w zakresie formacji chrześcijańskiej dorosłych.

Autor jako pierwszy podjął się całościowego opracowania problematyki dotyczącej Szkoły Katechistów Archidiecezji Poznańskiej i jej znaczenia dla rozwoju katechezy dorosłych. Kompetentnie przeprowadził analizy teoretyczne i empiryczne oraz dokonał prawidłowej syntezy wniosków. Wykazał się dobrym warsztatem badawczym i samodzielnością prowadzenia pracy naukowej.

Mając na uwadze walory merytoryczne recenzowanej pracy doktorskiej ks. mgr. Szymona Jakóba, wnioskuję o opublikowanie jej w formie monografii wydanej w wydawnictwie publikującym recenzowane monografie naukowe. Udostępnienie tego rodzaju publikacji szerszej grupie badaczy wzbogaciłoby dotychczasowe badania z zakresu nauk teologicznych.

Wobec powyższego stwierdzam, że recenzowana praca doktorska w pełni spełnia wszystkie warunki ustawowe stawiane tego rodzaju pracom naukowym (art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Wnioskuję do Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie ks. mgr. Szymona Jakóba do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

